

впервые в научной литературе так скрупулезно прослежены связи крымских краеведов с украинскими учеными-историками. Прежде всего это касается сюжетной линии взаимоотношений А.И. Маркевича и Н.Д. Полонской-Василенко. Именно в первые годы советской власти Арсений Маркевич пытался трудоустроиться в Крымском отделе по делам музеев и охране памятников старины, искусства и народного быта или в Херсонесском музее Н.Д. Полонскую-Василенко. Отдельная сюжетная линия исследования А.А. Непомнящего – научное сотрудничество А.И. Маркевича с академиком-ориенталистом Агатангелом Ефимовичем Крымским – также открывает нам немало интересных деталей их совместной деятельности.

Выделим такую особенность рецензируемого издания, как наличие двух текстовых уровней в изложении материала. Основной текст книги дополняется на полях многочисленными комментариями, уточнениями и более чем 60 биографическими справками, большая часть которых снабжена фотографиями фигурирующих в книге персонажей. Многие из этих фотоснимков публикуются впервые. В связи с этим книга достойна войти в иконографические справочники. Выделим также данную книгу как важнейшее подспорье для изучения украинской биографистики. (См. об этом рец. в “Бібліотечному віснику” 2005, № 5).

Важнейшее значение для изучения истории исторической науки имеет приложение к основному тексту монографии А.А. Непомнящего. В него вошли работы Арсения Ивановича Маркевича, рукописные или опубликованные в малодоступных зарубежных изданиях.

Конечно, публикация объемной рукописи А.И. Маркевича “Судьбы памятников древности в Тавриде” (из фондов отдела письменных источников Государственного исторического музея Российской Федерации), посвященной истории изучения крымских древностей, станет серьезным подспорьем для историков науки, в том числе и ориенталистов. Ведь это одна из первых, предпринятых еще в 1921 году и до сегодняшнего дня остававшихся неизвестными, попыток воссоздания истории изучения археологических памятников на полуострове. Из рукописных работ руководителя крымского краеведения в приложение включена также самая содержательная из известных на сегодняшний день его автобиографий, выявленная А.А. Непомнящим в С.-Петербургском филиале Архива Российской Академии наук. Важнейший историографический интерес представляет содержательная, многоплановая статья А.И. Маркевича “З культурної минувшини Криму ХІХ ст.: короткі нариси” – единственная из прижизненных публикаций Арсения Ивановича Маркевича на украинском языке, помещенная его другом А.Е. Крымским в известном сборнике “Студії з Криму”.

Можно констатировать, что украинская историография обогатилась ценным библиографическим трудом по истории науки, и пожелать уважаемому автору дальнейших творческих успехов в его благородном труде.

Л.В. МАТВЕЕВА,

доктор исторических наук,

заслуженный деятель науки и техники

Украины, лауреат премии

им. А. Крымского НАН Украины

ЗБАГАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

О. Сьомочкіна. Рубаї в українській поезії: від канонізованої строфи до поліжанру. – Київ: КиМУ, 2005. – 252 с.

КНИГА О.М. Сьомочкіної викликає зацікавлення вже тим, що це одне з

небагатьох досліджень в царині проблематики, яка знаходиться на перетині україністики і сходознавства. Справді, наше літературознавство, в тому числі компаративістика, сконцентрувало свою увагу в основному на взаємодію нашої національної літератури з явищами літератури Заходу. Цього, в наші дні глобалізаційних процесів у світі, замало – треба подивитися і на Схід. Монографія О. Сьомочкіної якраз і може стати початком такої орієнтації нашої науки.

Важливо, що авторка у першому розділі своєї книги: “Рубаї – канонізована строфа поезії народів Сходу” – коротко розповіла, що таке рубайят, про видатних майстрів цього виду поезії на Сході, зокрема славнозвісного перського поета Омара Хайяма, дала необхідну характеристику рубаїв з точки зору художніх засобів. Вказала також на їхню еволюцію, підкресливши, що “протягом усього часу існування рубаїв при сталості формального канону змінювалося ідейно-змістовне його наповнення”. Згадала також переклади-переспіви знаменитих катренів західноєвропейськими поетами.

У другому розділі йдеться про рецепцію рубаїв “українським культурним середовищем”. Цілком закономірно і виправдано велика увага приділена перекладам рубаїв Омара Хайяма Агатангелом Кримським та Василем Мисиком. Віддаючи перевагу більш адекватним відносно форми перекладам В. Мисика, авторка разом з тим відзначає пріоритет А. Кримського, бо він перший перекладав твори Хайяма з оригіналу, не порушуючи дух оригіналу, хоча й приносив у жертву певні формальні ознаки. Авторка, на наш погляд, справедливо пише і про віршовані вставки в історичній повісті “Роксоляна” О. Назарука, які є перекладами Хайямових чотиривіршів. На її думку, вони належать самому авторові повісті. “...На рівні перекладу (від переспівів А. Кримського й П. Лозієва до перекладів О. Назарука й В. Мисика) відбулося становлення *строфожанру* з тяжінням до максимальної відповідності східному канону” (с.46), – так визначає дослідниця еволюцію рубаят в українській поезії.

Подальшим кроком була поява власне українських рубаїв у творчості Михайла Ореста (1951) та Дмитра Павличка (1957).

Важливе пізнавальне значення має підрозділ 2.2 “Рубаї в жанрово-стильовій системі поетичної творчості Д. Павличка та їх вплив на творчість українських поетів”. У ньому авторка докладно розглядає те, що досяг відомий поет у цьому жанрі, створивши кілька сотень оригінальних рубаїв, які продовжують викликати захват у читачів. О. Сьомочкіна переконливо доводить, що форма “рубаят” стала для нього органічною і завдяки йому набула “неабиякого поширення в українській... поезії” (див. с. 53). У цьому вона поділяє погляди інших україн-

ських дослідників (Н. Костенко), які відзначали, що Дмитро Павличко вводив рубаї “в число активних поетичних форм вітчизняної поезії”, і сама обстоює “продуктивність цієї форми в українській літературі” (с. 55). При цьому пише: “Проте ми вважаємо, що рубаї є не лише поетичною формою, а й мають всі ознаки жанру в нашій поезії, пройшовши еволюцію від канонічної строфи до поліжанру” (там само).

Заслугою автора книги є увага до попередників – критиків, які писали про рубаї Д. Павличка, причому іноді пускає й критичні стріли, що цілком похвальню. Взагалі, в праці О. Сьомочкіної багато цитат і посилань на “авторитети”, але їй слід враховувати, що не всі, хто пише про проблеми екології та ін., є справжнім авторитетом, і тому для своєї аргументації слід підбирати відповідні “величини”, які б співвідносилися з “вагою” видатного українського поета. Це особливо стосується тих місць, де авторка розглядає, як вона вважає, “новий жанровий різновид – екорубаї” (с. 59 і далі). Помітно, що вона любить класифікувати розглядувані особливості творчого доробку поета, і в цьому біди немає. Але класифікація, щоб бути коректною, має будуватися на певній, єдиній основі. Які ознаки *різновиду*, *мотиву*, *теми*, просто *питання*, у чому різниця між ними? Закид можна зробити і щодо плану роботи, викладеного, як має бути, у “Змісті”. Чому підрозділ 2.2 про рубаї Д. Павличка не входить у розділ III “Рубаї у творчості українських поетів 2-ї пол. XX – поч. XXI ст.”?

До заслуг О. Сьомочкіної можна віднести те, що вона вперше ґрунтовно розглянула, як вона пише, українську “рубаяну”, тобто доробок українських поетів у цьому жанрі. Термін “рубаяна” їй подобається, і вона намагається запровадити його в наше літературознавство. На наш погляд, над цим питанням ще слід подумати.

Авторка спромоглася зібрати багатий фактичний матеріал, причому й з нестолічних видань, який свідчить, що у нас і справді східний, запозичений жанр став займати поважне місце у творчості багатьох поетів, а таких поетів-“рубаястів” у нас, як виявилось, ціла когорта. У книзі їх згадано до тридцяти чоловік. Праця Олени Сьомочкіної вже сьогодні може служити

своєрідним довідником, що стосується рубаїв та їхніх українських авторів.

Особливо багатим на нові імена авторів рубаїв, як показує авторка, були останні 15 років. Для свого аналізу вона групує їх у блоки (космічні, експериментальні, сатиричні) або на окремі піджанри (?), які несуть ознаки інших жанрів, тобто, від класичної рубаят береться лише формальна оболонка, а філософсько-медитативно-дидактичне наповнення залишається осторонь. Так з'являються екорубаї, політрубаї, рубаї-експромти, рубаї-байки, рубаї-пародії, рубаї-присвяти і навіть рубаї-експерименти. Намагання авторки диференціювати масив українських рубаїв за трьома принципами: тематично-змістовим, традиційності – новаторства і релігійності – нерелігійності нічого особливого не дає. У неї немає підстав вважати, що рубаят прямує до самознищення внаслідок деканонізації, про що вона пише: “Частина рубаїв українських поетів написана з явною настановою на дотримання канону східних рубаїв, певна ж частина спрямована на руйнування означених приписів” (с. 213).

І тут виникає дуже важливе питання, на яке мала б відповісти авторка. Де та межа, за якою зникає канонічна рубаят і залишається тільки чотиривірш, заримований за схемою ААхА і який, на наш погляд, не має права називатися “рубаят”? Те, що автор-поет називає свій твір “рубаят” чи “хоку”, – ще не підстава вважати його таким дослідникові-філологові, навіть якщо форма “рубаї” стала поліжанром. Мабуть, слід шукати якийсь новий термін для чотиривіршів, які мають тільки формальну ознаку “рубаят”, і розрізняти авторів на тих, хто пише повноцінні (канонічні) рубаї, і тих, хто запозичив лише форму для написання сатири, присвяти, пейзажної замальовки чи ще чогось іншого.

Останній підрозділ (3.2) названо “Рецепція східної поезії в українських рубаях”. По суті – це опис “присутності”

Омара Хайяма в рубаях українських поетів, який справді підтверджує виняткову роль цього видатного вченого, мислителя і своєрідного поета Сходу як “інспіратора” досить помітного “поток” в сучасній українській поезії, пов’язаного з такими іменами, як А. Кримський, М. Орест, В. Мисик і Д. Павличко.

О. Сьомочкіна провела справді нелегку дослідницьку роботу і збагатила наше літературознавство працею про життя такого екзотичного жанру, як рубаят. Цінно, що вона детально розглянула художні особливості і перекладів рубаїв і власне українських рубаїв, включно з різними новаціями. Інколи текст книги зраджує її “дисертаційне походження”, але, беручи до уваги скромні набутки українського орієнтального літературознавства, ми цей відносний недолік приймаємо з подякою, бо маємо щедre “приношення” первинного матеріалу, який може ще не раз придатися дослідникам. Але в майбутньому радимо авторці не лише “нанизувати” цитати, а сміливіше довірятися власному аналізу і своїм судженням: цією книгою вона достатньо продемонструвала свій серйозний фаховий підхід до роботи з конкретним матеріалом.

Автор монографії переконливо показала на кращих зразках, що твори українських поетів у цьому жанрі збагатили їхнє світобачення і художню палітру як митців слова, а також органічно ввійшли в літературну спадщину нашого народу. Насамперед це стосується творчості Дмитра Павличка.

Сподіваємося, що книга Олени Сьомочкіної – це лише початок, а далі з’являться роботи про переклади, переспіви, адаптації й оригінальні твори, інспіровані такими східними строфічними формами-жанрами, як газелі, хоку, масневі, туюги та ін. Це буде нашим внеском у “діалог цивілізацій”, творенням того, що великий німець Й.-В. Гете назвав Weltliteratur.

Ю.М. КОЧУБЕЙ